

- 32ste Liber-conferentie
- Political pressure and the archival record
- Ifla World Library and Information Congress
- Politici: hoe denken ze over bibliotheken en (hoe) ga je ermee om?
- Persoonsdossiers als bron voor historisch-wetenschappelijk onderzoek

KRONIEK

32ste Liber-Conferentie

Rome, 17-21 juni 2003

Met 14 collega's was België erg goed vertegenwoordigd op de jaarlijkse bijeenkomst van de Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche¹. Liber wil de Europese onderzoeksbibliotheken bijstaan om over de nationale grenzen heen een functioneel netwerk tot stand te brengen, om de preservatie van het Europese culturele erfgoed te vrijwaren, om de toegang tot de collecties in de Europese wetenschappelijke bibliotheken te verbeteren, en om in Europa efficiëntere informatiediensten aan te bieden. Tot zover de ambitieuze opdrachtverklaring die in juli 1994 in de statuten werd opgenomen. Net geen tien jaar later heeft Liber een strategie voor 2003-2006 uitgewerkt². Rond het thema *'Extending the network: libraries and their partners'* kwamen tijdens de conferentie alle belangrijke trends en ontwikkelingen van deze strategie aan bod.

Tijdens de preconferentie werden drie nationale samenwerkingsinitiatieven belicht.

- Sir **Brian Follett**, bekend van het naar hem genoemde rapport over de toekomst van bibliotheken voor het hoger onderwijs in het Verenigd Koninkrijk³, sprak over de plannen voor een Brits *Universities Libraries Network* (ULN), dat een betere synergie tot stand moet brengen tussen de universiteitsbibliotheken en de British Library⁴.

- **Friedrich Geisselmann** wees op de traditie van intensieve samenwerking tussen de Duitse bibliotheken in een niet altijd gemakkelijke federale context. Hij ging dieper in op de concrete planning van digitale bibliotheken door de Library Association, opvolger van het Deutsches Bibliotheksinstitut.

- **Jon Birger Østby**, directeur-generaal van de recent opgerichte Norwegian Archive, Library and Museum Authority, schetste plannen en perspectieven van dit sectoroverschrijdende agentschap⁵. Dat heeft als hoofdplicht het verzekeren van toegang tot en het verspreiden van het culturele erfgoed, door een nationale digitale bibliotheek te realiseren.

Erland Kolding Nielsen, voorzitter van Liber, opende de conferentie. Gastheer **Franco Salvatore** stelde zijn instelling voor en benadrukte het belang van de samenwerking tussen de nationale bibliothe(e)k(en), de universiteitsbibliotheken en andere culturele en wetenschappelijke instellingen. In de jaren 1970 en 1980 kenden de Italiaanse universiteiten een sterke groei, waardoor er meer aandacht was voor onderwijs dan voor onderzoek. Universiteiten beschikten niet over adequate bibliotheekvoorzieningen. Sinds de jaren 1990 is er beterschap, met een impuls voor onderzoeksactiviteiten als gevolg. De nieuwe technologieën hebben de mogelijkheden tot samenwerking sterk uitgebreid, maar er blijven nog te veel culturele, regionale en politieke barrières overeind.

Keynote spreker **Jay Jordan**, CEO OCLC/PICA, gaf zijn visie op de uitdagingen voor het bibliotheekwezen. In eerste instantie is er de snelle groei van het 'deep web', dat deel van het web dat niet toegankelijk is via de traditionele zoekmachines en dat dubbel zo omvangrijk is als het 'surface web'. Een tweede vaststelling is dat de uitgaven voor elektronische informatiedragers stijgen ten koste van de gedrukte materialen. In het informatielandschap onderscheidt Jordan vier groepen informatiematerialen:

- de traditionele bibliotheek met boeken- en tijdschriftencollecties;

- speciale collecties die samengesteld worden door 'knowledge workers' en waar het bezit nog zeer belangrijk is;
- vrij toegankelijke webbronnen en grijze literatuur 'ontsloten' door Google;
- de leermaterialen en de datasets gebruikt door het onderwijs en het onderzoek, en waarvoor steeds meer instellingen eigen elektronische archieven opzetten.

De instrumenten en diensten waarmee de bibliotheken deze informatiebronnen beheren zijn: MARC-catalogisering voor boeken en tijdschriften, Dublin Core voor de vier groepen, digitale bibliotheektoepassingen voor de speciale collecties en de leer- en onderzoeksmaterialen (beheer van digitale inhoud, preservatie, metadata). Jordan besloot met een overzicht van de OCLC-initiatieven om aan deze uitdagingen het hoofd te bieden⁶.

In de voormiddagssessie van dag 1, die werd voorgezeten door Raf Dekeyser, hoofdbibliothecaris KU Leuven, kwamen diverse aspecten van nieuwe uitgeversmodellen aan bod.

- Bas Savenije, bibliothecaris van de Universiteit Utrecht, reikte elementen aan voor een economische en strategische analyse van wetenschappelijke tijdschriften. Ongeveer twee derde daarvan zijn on line beschikbaar, ook al blijven er vele in gedrukte vorm verschijnen. Andermaal kwam de voor bibliotheken dodende praktijk van de 'big deal'-pakketten ter sprake. Door het verbod om individuele titels te annuleren is er geen ruimte om nieuwe titels te verwerven. De vicieuze cirkel wordt versterkt door mergers zoals recent tussen Elsevier Science en Academic Press. Science Direct verwierf hierdoor in 2003 een marktpenetratie van 75%. Interessant is de verwijzing naar de (vast)stelling van Bergstrom dat 'site licenses' meestal geen voordeel bieden. Het zou lonender zijn te onderhandelen op faculteitsniveau dan campuswijde licenties af te sluiten⁷.
- Ed Pentz, directeur van Pila (Publisher's International Linking Association)⁸, stelde vast dat 73% van de studenten meer gebruik-

maken van het internet dan van de bibliotheek. Maar slechts 9% van de studenten gebruiken de bibliotheek meer dan het internet⁹. De ontsluiting van het 'deep web' is primordiaal om studenten en onderzoekers naar kwaliteitsvolle informatie te leiden. De wetenschappelijke uitgevers creëerden het ledennetwerk CrossRef om de wetenschappelijke informatie die zij produceren te voorzien van linking faciliteiten die de toegang voor wetenschappers en onderzoekers moet verbeteren. CrossRef distribueert hiervoor Digital Object Identifiers (DOI). DOI is een open standaard voor unieke identificatie, die de uitgevers aan elke digitale informatie-eenheid toekennen¹⁰. DOI wordt gekoppeld aan het elektronische adres of URL in een centraal bestand, en wordt in plaats van de (statische) URL gepubliceerd om verbroken links bij het verplaatsen van de inhoud te vermijden.

- Casalini Libri¹¹ werd in de jaren 1950 opgericht als antwoord op de groeiende vraag van de Amerikaanse bibliotheken naar Italiaanse publicaties. Het huis levert nog steeds wereldwijd Italiaanse boeken en tijdschriften aan bibliotheken en wetenschappelijke instellingen. Barbara Casalini deed een onderzoek naar de tendens om het Italiaans (en andere Europese talen) te vervangen door het Engels in wetenschappelijke uitgeverijen.

- Secretaris-generaal van de Association of Learned and Professional Society Publishers (ALPSP)¹², Sally Morris, legde uit waarom uitgevers 'just cannot give it away'. ALPSP vertegenwoordigt alle niet-commerciële uitgevers en wil door onderzoek en sensibilisering de toekomst van de wetenschappelijke uitgeverijen mee vorm geven. Om te begrijpen wat wetenschappelijke auteurs én lezers nodig hebben, heeft ALPSP twee onderzoeken uitgevoerd bij academici, voor wie publiceren in frequent geciteerde *peer reviewed* tijdschriften van levensbelang is. Naast *peer review* zijn ook andere aspecten belangrijk, zoals beschikbaarheid op lange termijn. Internet en het web hebben bij de gebruikers de verwachting gecreëerd om de informatie vrij en onmiddellijk beschikbaar te hebben. Preprint archieven waren een eerste antwoord van de academische wereld om de door de overheid gefinancierde onderzoeksresultaten vrij toegankelijk te maken. Daarna kwamen de institutionele (in tegenstelling tot de disciplinegebaseerde) open archieven¹³. Pre-

printarchieven hadden het tijdschriftenbedrijf niet ingrijpend veranderd, maar het opzetten van 'repositories' van gepubliceerde versies, bovendien *peer reviewed*, zouden zeker in combinatie met goede zoeksoftware de markt wel eens kunnen veranderen. Alles hangt af van de kritische massa van auteurs die hun publicatiegedrag wijzigen. Morris zegt dat de uitgevers meer doen dan op het eerste gezicht lijkt. Meerdere uitgevers hebben hun toegangspolitiek voor *back sets* herdacht, laten IBL toe (print en elektronisch), doen grote inspanningen om de toegankelijkheid te verhogen door linking, ontwikkelen nieuwe prijsmodellen¹⁴.

- In het verhaal van Sparc (The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition)¹⁵ zijn andere accenten te horen. Onder de vleugels van Liber werd in 2001, vier jaar na de oprichting van Sparc, de Europese afdeling opgericht. David Prosser is de eerste directeur van Sparc Europe. Hij stelt onomwonden dat de actuele modellen van wetenschappelijke communicatie niet voldoen aan de noden van de onderzoekers, wier werk over het algemeen slechts een beperkte verspreiding kent. Bibliotheken moeten steeds grotere bedragen spenderen voor tijdschriften, met desastreuze gevolgen voor de rest van de collectievorming. Internet biedt de mogelijkheid alternatieve modellen te ontwikkelen. Een belangrijke rem voor een doorbraak van het *open access model* is precies de overstap van het huidige abonnementgebaseerde model naar *open access*. Prosser heeft een migratiepad uitgewerkt om het financiële risico te beperken van tijdschrifteneigenaars die aan hun auteurs *open access* willen toestaan. Prosser benadrukt dat *peer review* niets te maken heeft met het medium of het financieringsmodel, en dat dezelfde kwaliteitsstandaarden kunnen worden gehaald voor *open access*-tijdschriften.¹⁶

In de namiddagssessie 'Paper versus digital' belichtten de sprekers diverse conserveringsaspecten van digitale én papieren collecties.

- Norbert Lossau, bibliothecaris van de Universiteit van Bielefeld, gaf een overzicht van de belangrijkste Europese initiatieven voor digitalisering van tijdschriften. ILEJ (International Library of Early Journals) en Dieper (Digitised European Periodicals)¹⁷, twee projecten voor retrospectieve digitalisering in

Europa, startten halfweg de jaren 1990.

• **Adolf Knoll**, adjunct-directeur van de Nationale Bibliotheek van Tsjechië, sprak over de digitale bibliotheek als toegang tot kostbare werken (manuscripten, oude drukken, oude kranten en allerhande soorten documenten)¹⁸. De digitale kopie van een kostbaar werk bestaat uit twee belangrijke delen: de tekstuele metadata en de visuele data. Vandaar het belang van datastandaarden. De spreker wees op nieuwe formaten als DjVu, MrSID, JP2 die een betere resolutie en compressie bieden dan jpeg, dat wel een belangrijke rol blijft spelen als *access format*. Het beschrijvende gedeelte bestaat uit drie groepen van metadata: bibliografische, technische en *component part* metadata. Het toegepaste concept voor metadata zorgt voor een goede compatibiliteit van de digitale bibliotheek met (de catalogiseringsregels van) het Europese Master-project¹⁹.

• Als hoofd van de afdeling Collection Care van de British Library is **Helen Shenton** verantwoordelijk voor het *life cycle collection management*²⁰. Voor de BL is het geplande beheer van alle fasen in de levenscyclus van een item een strategische noodzaak. Elke fase wordt gedefinieerd, van selectie en acquisitie over catalogisering en toekennen van plaatsingsnummer, tot en met opslag, ontsluiting en bewaring. Daarna worden voor elke fase de kosten berekend om inzicht te hebben in de economische afhankelijkheid tussen de verschillende 'levensfasen' van een document.

• **Alison Walker**, hoofd van de programma's van het National Preservation Office (NPO), waarbij ook Helen Shenton betrokken is, sprak over 'Preservation assessment surveys: an interdisciplinary approach'. In 1998 publiceerde de British Library *A Model for assessing preservation needs in libraries*²¹. Later werd dit uitgebreid tot archieven. Er wordt onderzocht hoe het toegepast kan worden op museumobjecten.

• **Erik Oltmans** is verantwoordelijk voor het e-depot van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag²². Het e-depot is een volwaardig digitaal archief, ontwikkeld door de KB en IBM Nederland. Het opzet is grootschalige en duurzame (100 jaar) opslag van elektronisch materiaal mogelijk te maken, waarbij de toegankelijkheid gewaarborgd is. De KB sloot een samenwerkingsovereenkomst met Else-

vier Science en met Kluwer Academic, waarin is vastgelegd dat de KB als archief zal dienen voor de digitale tijdschriften van deze commerciële uitgevers.

In de lezingen op dag 2 werd ingezoomd op de gebruiker. De voormiddagsessie handelde over geïntegreerd bronnenonderzoek en naadloze toegang tot hybride materialen.

• **Donatella Castelli** heeft een uitgesproken informatica-achtergrond. Zij was betrokken bij diverse Europese projecten over digitale bibliotheken. Momenteel leidt ze de ontwikkeling van het *OpenDLib digital library service system*²³. Zij legt uit hoe het OAI-protocol²⁴ oplossingen biedt voor samenwerking in een traditionele archief- en bibliotheekomgeving. Als interface voor *cross-searching* is het *Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting* (OAI-PMH) eenvoudiger en goedkoper dan het Z39.50 protocol. Dit model om informatiebronnen toegankelijk te maken, waarbij bibliotheek- en internettechnieken gecombineerd worden, zorgt voor een convergentie in de ontsluiting van bibliotheken, archieven, én musea, kortom het hele culturele erfgoed²⁵. Over enkele jaren zal het mogelijk zijn om zeer diverse bibliotheken, archieven, musea en archiefbestanden tegelijk te doorzoeken.

• Ook **Tamar Sadeh** combineert een computerachtergrond met bibliotheekinzichten. Bij Ex Libris²⁶ is ze betrokken bij het definiëren en de marketing van MetaLib en SFX-technologieën. Ze trekt onmiddellijk de aandacht met een zoekopdracht naar 'Peer Gynt'. Het resultaat is een goede illustratie van geïntegreerde toegang tot hybride bronnen: boeken en klankopnamen aanwezig in bibliotheken, archieven en dat in alle mogelijke formaten, lokaal of off site, vrij toegankelijk of onder licentie. MetaLib is de door Ex Libris ontwikkelde interface die dit mogelijk maakt.

• **Anne Van Camp** is manager van de ledeninitiatieven bij de Research Libraries Group²⁷. RLG is een non-profit consortium van ruim 160 onderzoeksinstituten in 15 landen. Doel is samenwerken om de toegang te verbeteren tot de informatie die onderzoek en onderwijs ondersteunt. Ze belicht twee RLG-projecten die aansluiten bij haar achtergrond als gewezen directeur van de Archives of the Hoover Institution van de Stanford University. *RLG Archival Resources* is een databank die

gedetailleerde zoekhulp (*finding aids*) bevat voor archiefcollecties (te vergelijken met de gidsen en inventarissen die uitleggen waar een collectie vandaan komt, hoe ze georganiseerd is en wat ze bevat). Vanuit sommige *finding aids* zijn er links naar digitale beelden. In de *Archival database* zijn er, naast 35.000 *full text finding aids*, 750.000 bibliografische beschrijvingen van de RLG Union Catalog voor archiefcollecties opgenomen. Eureka is de webgebaseerde zoekinterface waarmee de databank doorzocht wordt.

• **Jan Roegiers**, archivaris Universiteitsarchief KU Leuven, sprak over geïntegreerd zoeken naar en toegang tot manuscripten, vanuit gebruikersperspectief. Als archivaris en bibliothecaris gaf hij een meesterlijke inblik in de verschillende gezichtspunten.

Tijdens de namiddagsessie kwamen meerdere thema's in de brede organisatorische sfeer aan bod.

• **Roswitha Poll** van de Universitäts- und Landesbibliothek Münster²⁸ is gespecialiseerd in prestatie meting en sprak hierover al op een VVBAD-studiedag. Collega **Peter te Boekhorst** nam de lezing van haar over. Performantie meting blijft meestal beperkt tot input- en outputdata. Het evalueren van de kwaliteit van de dienstverlening met performantie-indicatoren en van gebruikersonderzoek gaat al een stap verder. Naar de financiële overheden toe is het echter veel effectiever om de rechtstreekse impact (bv. op de vaardigheden en de kennis van de gebruiker) en het resultaat (bv. de geldwaarde die aan een bepaald gebruik van de bibliotheek kan worden toegeschreven) van de diensten voor de gebruikers aan te tonen.

• **Karl Krarup** is adjunct-hoofdbibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek in Kopenhagen²⁹. De KB gebruikt de *Balanced Score Card* om dagelijkse activiteiten en strategische doelen beter op elkaar af te stemmen. Een van de belangrijkste strategische doelen van de nationale bibliotheek van Denemarken, ook de Universiteitsbibliotheek van Kopenhagen, is de uitbreiding van de digitale component van de inhoud, van de diensten en van de interne processen.

• **Ronald M. Schmidt** van het Hochschulbibliothekszentrum North Rhine-Westphalia

sprak over ICT-oplossingen voor het interbibliothecair leenverkeer in Duitsland. Ook hier kan Duitsland bogen op een lange traditie van samenwerking, daartoe genoodzaakt door het verlies van materialen door WO II.

- Sylvie Chevillotte is bibliothecaris aan de Ecole Nationale Supérieure en Sciences de l'Information et des Bibliothèques, die toekomstige bibliothecarissen opleidt. Voor Formist³⁰, een netwerk dat training in informatievaardigheid ondersteunt, werkt ze aan een website. Docenten vinden er cursussen, studenten een ruimte voor zelfstudie om te leren hoe informatie te zoeken en te gebruiken. Dit vrij unieke initiatief vormde een mooie afsluiter.

Voor de volhouders was de voormiddag van dag 3 volledig gewijd aan de Italiaanse bibliotheken op weg naar de toekomst. Voor mij lag een bezoek aan de bibliotheek van de universiteit 'La Sapienza' voor de hand. Het werd een bevreedende confrontatie met de realiteit. De openingswoorden van Osvaldo Avallone kregen hier hun volle betekenis. We waren weer klaar voor de realiteit.

Katrien Bergé

Adjunct-hoofdbibliothecaris KU Leuven

katrien.berge@bib.kuleuven.ac.be

NOTEN

1. <http://www.kb.dk/guests/intl/liber/>; *LIBER Quarterly* is beschikbaar op <http://liber.library.uu.nl/>
2. A vision for LIBER's strategy 2003-2006, <http://www.kb.dk/guests/intl/liber/vision/visionstatement.htm>
3. <http://www.ukoln.ac.uk/services/papers/follett/report/>
4. <http://rslg.ac.uk>, Eindrapport van de Research Support Libraries Group
5. <http://www.abm-utvikling.no/om/english.html>, ABM-utvikling is verantwoordelijk voor het webgebaseerde Culture Net Norway <http://www.kulturnett.no>
6. www.oclpica.org
7. <http://library.ucsc.edu/science/ELD/reports2003.html>
8. PILA is de not-for-profit ledenorganisatie die in januari 2000 werd opgericht om CrossRef te

- beheren. <http://www.crossref.org/>
9. <http://www.pervinternet.org/>
10. www.doi.org
11. <http://www.casalini.it>
12. <http://www.alpsp-collection.org>
13. D-Space: <http://www.dspace.org>, DARE: <http://www.surf.nl/en/themas/index2.php?oid=7>, FAIR http://www.jisc.ac.uk/index.cfm?name=programme_fair
14. Zie ook Morris, Sally, *Open Publishing*, in: *Learned Publishing*, (2003) 16; p. 171-176.
15. <http://www.sparceurope.org>
16. Posser, David C., *From here to there: a proposed mechanism for transforming journals from closed to open access*, in: *Learned Publishing*, (2003) 16; p. 163-166.
17. <http://gdz.sub.uno-goettingen.de/dieper/>; <http://www.bodley.ox.ac.uk/file/>
18. <http://www.nkp.cz/altnkeng.htm>; <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/20/str24.html>
19. <http://www.cta.dmv.ac.uk/projects/master/>
20. <http://www.bl.uk/about/collectioncare/digpresintro.html>
21. <http://www.bl.uk/services/preservation/survey.html>
22. www.kb.nl/e-depot
23. <http://opendlib.iei.pi.cnr.it/area1/project.html>
24. <http://www.openarchives.org/OAI/2.0/openarchivesprotocol.htm>
25. Projecten: Digital Library Federation, LoC, EU fundend projects zoals MALVINE en LEAF (creating interoperable authority files), European Library Conventionele archieven: weinig ervan gebruiken OAI-PHM vb Access to Archives (UK).
26. <http://www.exlibrisgroup.com/http://www.niso.org/committees/MetaSearch-info.html>
27. <http://www.rlg.org>
28. <http://www.uni-muenster.de/ULB/outcome/index.html>
29. <http://www.kb.dk>
30. FORmation à l'Information Scientifique et Technique, <http://formist.enssib.fr>

POLITICAL PRESSURE AND THE ARCHIVAL RECORD

Liverpool, 22-25 juli 2003

In de perceptie van de man of vrouw in de straat is het beroep van archivaris doorgaans een van de minst stresserende. 'Wetenschappelijke peilingen' bevestigen die indruk wel eens en versterken het beeld van de archivaris die, zonder externe druk of tijdsdwang, zich in alle rust kan afzonderen en zich verdiepen in zijn archief. Dit imago correspondeert nauwelijks met de ervaringen van de betrokkenen zelf. De moderne archivaris krijgt af te rekenen met vele vormen van 'druk' vanuit diverse hoeken en belandt vaak tussen twee vuren. *Archiefvormers* dringen enerzijds soms aan op een snelle ontsluiting en het permanent ter beschikking houden van overgedragen bestanden. Anderzijds kunnen ze onredelijke eisen stellen, bijvoorbeeld inzake selectie of het gesloten houden van bestanden. *Archiefgebruikers* vragen dan weer een maximale ontsluiting en toegankelijkheid aan een sector die permanent kampt met een schaarste aan mensen en middelen. Op bepaalde ogenblikken ten slotte kunnen de eisen en vragen, van de zijde van zowel de archiefvormer als de archiefgebruiker, botsen met de beroepsethiek van de archivaris en hem zelfs voor morele keuzes plaatsen.

Het internationale archiefcongres 'Political Pressure and the Archival Record' boog zich over een bijzondere vorm van druk op de professionele archivaris, met name de druk die voortvloeit uit de wijze waarop een politieke overheid met archieven omgaat, zowel in de fase van de vorming van archieven, als bij hun overdracht en langdurige bewaring. Het benaderde archieven als voorwerpen van politiek beleid, ging na hoe het karakter van een bepaald regime een stempel kan drukken op het archiefwezen en onderzocht de gevolgen van het overheidsoptreden op het sta-tuut en het functioneren van de archivaris.

De sprekers peilden naar de rol van de overheid in het archiefwezen in diverse landen, het gebruik of misbruik dat politieke regimes maken van het archiefwezen en de wijze waarop archivariissen, rechtstreeks of onrechtstreeks, worden ingeschakeld als pionnen in een beleidsstrategie. Ook vele afgeleide thema's werden (vaak meer dan) zijdelings